

Afrika'daki Kültür ve Kalkınma

Fatima KARADJA

ECOSOCC/UA Başkan Yardımcısı

Çev. Sibel KARA

Giriş :

- Dünya kültürünün en önemli merkezlerinden biri olan İstanbul'da sizlere Afrika kültüründen bahsetmek benim için çok güzel bir duygu; dünyada var olan kıtaların ebedi hazinelerini yüzyıllardan beri harmanlayan İstanbul, ardında bıraktıkları ile dünyanın diğer büyük şehirlerini süsleyip, hafızalara kazınırken, kendini tanıma ve ne yapacağını bilme konusunda kendi bilgi birikimini oluşturarak bin yıllık bir mesafe katetmiştir.
- Afrika ile Türkiye arasında kongreler, konferanslar düzenleyerek; çalıştaylara gerçekleştirerek ve çeşitli yayınlar üreterek pragmatizmi ve bilgi birikimini şekillendiren birçok etkinlik gerçekleştirerek, gerçeklere ışık tutan araştırma alanları ve bakış açıları geliştiren TASAM'ın çatısı altında bu çalışmalarını yapmak beni ayrıca mutlu etmektedir.

Bilgi ve sembollerin kesiştiği bu yerde olma ayrıcalığına sahip olmamız dolayısıyla, Afrika kültürünün sorunlarını sadece eksiksiz bir şekilde ortaya koymak değil, bununla birlikte dengeli işbirliği perspektiflerini birlikte oluşturmak için en çok tartışılan birkaç konudan bahsetmek amacındayım.

Raporlara göre, elli kadar Afrikalı Devlet Başkanı'nın katılımıyla gerçekleşen Afrika-Türkiye Zirvesi'nin 2010 yılında 30 milyar dolar hedeflenmesine rağmen 13 milyar dolar olarak gerçekleşen zayıf ticaret hacmi ile siyasi alanda işbirliğini güçlendirdiği bir gerçektir.

Kültür alanında işbirliği anlaşmasının hazırlanması için, gençlere yönelik kültür değişim programları ile sporla birlikte kültür, eğitim, bilim ve teknoloji alanlarında ortak çalışmalar yapılırsa da kültürel işbirliğinde arzu edilen noktaya varılamamıştır.

Türkiye tarafından 1998 yılında uygulanmaya başlanan strateji çerçevesinde, bu zirveyle uygulamaya konan, Afrika ile bugün Afrika Birliği'nin gözlemci üyesi olan Türkiye arasındaki ilişkilerin dinamikleştirilmesinin temel anahtarı olan sivil toplumun, Afrika Birliği'ne üye olan tüm ülkelerin katkıları olmadan başarıya ulaşması imkânsız görünmektedir.

Tarafların daha iyi anlaşması ile ilişkilerin uyum içinde yürütülmesinde kültürün rolü ne olacaktır? Acaba gelişmeyi durdurur mu ya da aksine hızlandırır mı? Tedbir alınmasında ve çatışmaların yönetilmesinde nasıl bir rol oynayabilir? İletişim ve yeni teknik gelişmelerin yayılmasını nasıl etkiler? Bu girişimde sivil toplum yeri nedir?

Burası, tüm bu sorulara sadece tek bir cevap vermek için değil; farklı, ortak, zengin ve zenginleştirici yanıtlar bulmak maksadıyla yola çıkmayı ümit ettiğim siyasi tartışma için olabilecek en uygun düşünce platformudur.

Afrika'daki Kültürün Kısa Tarihi

Kültürün tanımı tartışmasına girmeden evvel, zaman ve mekân içinde farklı şekillerde varoluşuyla gelişimindeki evrensel karakterinden bahsetmek istiyorum.

Afrika kültürü, dünyanın en eski Batı kültürü olmasına rağmen, uzun bir süre evrensel boyutta dışlanmış, vahşi ve ilkel olarak kabul edilmiştir. Léopold Senghor « Zenci Mısır Mucizesi » olarak adlandırdığı şeyin Afrika kıtasının binlerce yıl önce insanlığın beşiği olduğunu söylüyordu.

Egeli kültürler dönemi boyunca Batı hayal kırıklığı yaşarken, Afrika kültürünün etkisi daha ağır basıyordu.

Tekniğin mükemmellik düzeyi, el sanatları ustalarının farklılığı (halıcı, seramikçi, gümüşçü, dokumacı, ...) şiirsel ve sanatsal yaratıcılığın kalitesi ve Nil Vadisi'nde doğmuş mistik kavramlar, Afrika medeniyetinin en parlak dönemini simgelemektedir.

15. ve 17. yüzyıllardan sonra, Portekizli gezginlerin hazırladıkları metinler ve Arap yazarların kaleme aldığı bilgiler, göz kamaştıran Afrika medeniyetinin, Ortaçağ sonuna kadar Gana ve Mali İmparatorlukları'ndan esinlendiğini açıkça ortaya koymaktadır.

Mimari kalıntılar, halen yaratıcı Afrika zekâsının paha biçilmez örnekleridir.

- Zimbabve'nin doğu sahili surları;
- Sudan sanatının karakteristik özelliği olan Gao, Timbuktu ve Djenne gibi uygarlığın merkezi olan şehirlerde kendini gösterir.
- Benin'in Ashantis ve Mossi Krallıkları'nın sarayları estetik konusunda bize en üst düzeyde bilgiler verir.
- Sahra Çölü'ndeki Tassili'de ve Kalahari Çölü'nde bulunan kaya resimleri, resim sanatının estetik boyutlarını gözler önüne seren en doğru örneklerdir.

Bu bağlamda, iletişim hakettiği onuru elde ediyor; ilk örnekler olarak kabul edilen ve açıklaması bilinen görüntüsünün dışına çıkan tiyatroya benzeyen seramoni ritüellerinin esası, dans, maskeli gösteriler, şiir eşliğinde söylenen şarkılar ile kendini açıkça ifade ediyordu.

Kültürel Farklılık: Tek Kültür mü yoksa Afrika Kültürleri mi ?

Afrika kıtası, kültürel farklılığı ve kültür zenginliği ile ün yapmış bir kıtadır. Ancak geçmişte ve yakın tarihi boyunca işe yarar bir koz olarak görülmesinin ötesinde, bu farklılık nefrete yol açmış ve Afrika'daki kardeş kavgaları, az gelişmişlik ve insan ve toplum hakları ihlalleriyle yoluna devam etmektedir.

Bu itibarla Afrika tarihi, kültürel farklılığın alevlenmesi ile ilgili krizlere bağlı, iç çatışmalardan daha çok bölgesel felâketlerin yankılarıyla şekillenmektedir.

Farklı kültürlere saygı gösterilmemesi, sosyal grupların artması ve kimlik krizlerinin yoldan çıkmasıyla sonuçlanmıştır.

Bu bağlamda, din çoğu zaman bir sığınak, kimlik krizinin bir çözümü olarak ortaya çıkmaktadır.

Bu inanç ve uygulama farklılığı ise toplulukların temel taşı oluşturulan bir zenginlik sunmak ve gelişmelerine katkıda bulunmak yerine bir zıtlık ve anlaşmazlık zemini oluşturmaktadır.

Kimlikle ilgili bu sancılar genellikle politika açısından cinayetle sonuçlanan olaylara ön ayak olmak için şiddet aracı olarak kullanılmıştır.

Bu farklılıklar karşısında, iletişim toplumunun çeşitli kesimlerinde örnek ve tanıtıcı bir rol oynayabilir.

Bununla birlikte, iletişim sorunların çözümüne ya da başladığı noktada mücadelenin en aza indirgenmesine ve binlerce yıldan beri var olan Afrika kültürünün kökleşmesine yardım edecek bir kültürün pekişmesine yardım edebilir.

Önyargılı geleneksel mekanizmalar ve iyi toplumsal birliktelikler böylesine aşırılıklara karşı çıkmak için çeşitli şekillerde her zaman var olmuşlardır...

Örneğin : Bilge Komiteleri,
Toplumun sorunlarıyla mücadele eden alternatif yayın araçları,
Afganistan'ın Kabil şehrinde bir ilçe olan Djemâa,

Ancak bilinen bu değerler üzerine kurulu geleneksel bilgelik ve adalet, kaba kuvvete ve baskıya dayalı yapılan girişimler neticesinde ortadan kaldırılmışlardır. Söz geçirme otoritesi ahlâki otoritenin yerini almıştır.

Böyle bir sona nasıl gelindi? Başlıca nedenleri nelerdir?

İç nedenler arasında sayılan, savaşlar ve sosyal çatlaklar kıtanın içlerine doğru göçleri arttırmıştır.

Diğer taraftan, tabiatın sorumsuzca mahvedilmesi güç kaybına neden olmuştur. Böylesine bir gelişme sonucu, toprağın iyileştirilmesi için gerekli araç gereçlerin temininde çeşitli şartlar altında boş kültür stratejileri (heykellerin tahrip edilmesi, kutsal ayinlerin yasaklanması vb.) uygulanarak iki yüz yıldır sürmekte olan hakimiyet oluşmuş, gelenekleri temsil eden liderlerin yetkililer tarafından değiştirilmesiyle de yeni bir sosyal düzen, Batının sömürgeleştirmeye yönelik istilasını teşvik eden yeni bir kültüre yönelmeyle kendisini ortaya koymuştur.

Çağdaş Afrika kültürünün köklerinden koparılması yerinde bir davranış değildir. Artık Afrika halklarının kültürel mirası marjinal, egzotik, kentli bir kültürle değil kısaca yapay bir kültürle yer değiştirmektedir. Afrika kültürü bu bilgi birikimlerini ve bu değerleri empoze eden güçlü bir medeniyeti yayarak yeni bir sosyal düzeni işaret etmektedir. Kültürünü anlatan ve insan ile tabiat arasında uyum, insanlarla halkların mistik maneviyatını barış içinde sürdüren sonsuza dek var olacak Afrika'da, sömürgecilerin getirdiği miras ve sömürgeci hiçbir şey ifade etmezken, bıraktığı iz gözle görünür hale gelmiştir.

Bilinçlenme

Köle ticareti, sömürgecilik gibi önemli tarihsel olaylar, bağımsızlık mücadeleleri, Afrika halklarının ve onların liderlerinin, kültürel kimliklerini ifade etmelerinde bilinçlenmelerini sağlamıştır.

Özgürleşme mücadeleleri, Batı hegemonyasının işgaline karşı koruyucu bir kalkan görevi görerek, kimlikle ilgili sağlam bir tanımın temelini atmıştır. Ne yazık ki bu reaksiyon kültürel bir başkaldırı olarak algılanmadı; aksine Afrikalıların blu ve caz, soyut resim gibi alanlara 20. yüzyılın başlarında zenci hareketinin edebiyata yaptığı katkıları geliştirmemiş, Batı sanatının zenginleşmesini sağlamıştır.

Ayrıca bağımsızlıkların kazanılmasının ardından Afrika devletleri, kendi kültürlerini vizyona, ihtiyaca ve her devletin olanaklarına göre değerlendirmeye, korumaya ve teşvik etmeye başlamışlardır.

Ancak konuşmaların hızlandırılmış küreselleşme bağlamında etnik ayrımcılık güden Kuzey medyası tarafından kontrol edilen Afrika kültüründen geriye kalanlar üzerine olduğu apaçık ortadadır.

Küreselleşme:

Bilgide küreselleşmenin zorlukları nelerdir? Bilgi, kültür ve iletişim, siyasi oyunlar haline gelmişlerdir. İletişim teknolojilerinin en üst seviyeye ulaşması ile dünya, bir köy haline gelmiş ve kültürel çeşitliliklerde bilinçlenme ve dünya dengesine etkileri, UNESCO'nun 2002 yılında çeşitlilik üzerine yayımladığı Evrensel Deklarasyon, Kültürel Endüstriler ve Afrika'nın kalkınması için Johannesburg'un gelişmesi ve Afrika Birliği'nin, Afrika'nın Kültürel rönesansı ve Eylem Planı üzerine yaptığı bildiri örneğinde olduğu gibi zorlayıcı kararlar gibi normlara uygun metinler son on yılda bilgi edinme kaynağı olmuştur;

Kültürel Endüstriler ve Afrika'nın gelişmesi için Johannesburg gelişmesini ve Afrika Birliği'nin Afrika'nın Kültürel Rönesansı ve Eylem Planı üzerine yaptıklarını anlatan bildiri örneğinde olduğu gibi zorlayıcı kararları desteklemektedirler.

Günümüzdeki Afrikalı liderler, Afrika'yı birleştirmek için siyasetle ve kültürle ilgilenenler, Afrika'nın kalkınması ve yeniden doğuşu ekseninde kültürü, ilk sıraya yerleştirmek için çaba sarf etmektedirler. Bununla birlikte NEPAD (Afrika'nın Kalkınması için Yeni Ortaklık), 140. maddede yer alan hususları esas almaktadır". Kültür, kıtanın kalkınma çabalarının ayrılmaz bir parçasıdır, bu nedenle kıtanın kültürünün önemli bir boyutu oluşturan yerli kültürü korumak ve bilgi birikiminin doğru bir biçimde ve insanlık yararına kullanılması esastır.

Kültürün korunması ve herhangi bir yenilik oluşturma geleneği ile beslenen geleneksel bilginin gelişimi için özel bir çaba gösterilmiştir. Bu kavram, bu bahisle ilişkili genetik ve herhesin bildiği geleneksel tıbbi bilgileri içermektedir. Bu kültürel miras değeri, eğer kanunlarla gerektiği gibi korunmaz ve OMPI (Dünya Fikir Mülkiyeti Kurulu) anlaşmasıyla güçlendirilmez ise Afrikalıların yararına kullanılamayacaktır.

Ayrıca Afrika kültürünün tanıtımı ve gelişimi için kültürel altyapı, eğitim tesisleri, uygun bir ortam ve kültür endüstrisinin finansman oluşturulması gereklidir.

Afrikalılar arası ve uluslararası işbirliğinin gidişatını yönlendirenler ve onların eserleri kadar fikri mülkiyet haklarının korunmasını sağlamalıdır. Öte yandan örnek kültür, Afrika kültürünün demir kabı karşısında toprak kap olduğu yerde küreselleşme ile control edilen bir iletişim modeli olmak zorunda kalır. Anlayış sorusu ve Afrikalı toplumlar tarafından küreselleşmenin zorluklarının aşılması, uluslararası tartışma ortamında Afrika vatandaşlarının isimlerinin anılması için OSC'nin ülkelerarası yoksul alış veriş ağında giderek yapılanması öncelikli hale gelmiştir. Ortaya konulan konular hakkında bilgi girişi ve küreselleşmenin işleyişi sağduyulu ve belgelendirilmiş yerel bilgi üretmek için çaba sarf eden Afrikalı iletişim araçlarının kapasitesine bağlıdır.

Bu konuda, Afrika vatandaşı için küreselleşmenin zorluklarının ortadan kaldırılması amacıyla medya etkileşimi/ sosyal hareketler / araştırma ağı gibi dinamikler geliştirilmelidir.

Böylesine bir zorunluluk karşısında, politika oluşturanlar ve uygulayanlar arasındaki diyalogun geliştirilmesiyle bilinçlenmenin artırılması ve gereksinimlerin anlaşılması, düzenli bir şekilde medyalarda ve çoğul eleştirel görüşler ve herkesi içine alan bir küreselleşmenin ortaya çıkmasını ve bölgesel vatandaşların kaynaşmasını sağlamak amacıyla Güney ile Kuzey arasındaki küresel bilgi akışının yeniden dengelenmesi gerekmektedir.

Afrika'nın Kalkınmasının Anahtarı: Kültür

Kültür, Dünya Zirvesi Bildirisi'nin temeleini oluşturmaktadır. Ekonomi ile uluslararası alanda kabul gören sermaye kültürünün rol oynadığı kıtada sürdürülebilir kalkınma ve değerli maden yataklarının işletiminin ne kadar önemli olduğunun altı çizilmelidir.

Ancak bu potansiyel, gerekli işletim alt yapısına sahip olmadığı için ve üretimde altyapı yetersizliği , dağılım ve ticaretleşme ile gümrük vergilerinin çok ağır olması nedeniyle işlemez haldedir.

Etkin bir ilerleme kaydetmek için, yaratıcılık alanında faaliyet gösteren çeşitli etkinlik oyuncularının işlerini kolaylaştırmak amacıyla kültür işletimcileri ve yatırımcılar sayesinde en uygun vergi politikasını hedefleyerek, bu sektöre katılımcı ve özel sektörle birlikte hareket eden bir katılımcı olabilmek önemlidir.

Pazarın yayılmasının yanında yer alanların rolü alışveriş anlamında kendini gösterir, ancak mali yatırım ve talep bakımından bir şey ifade etmez.

Ayrıca devletlerin bu konuda üstlendiği rol ve gelişme gösteren kaynaklar gibi hususlarda değer kazanma bağlamında devlet, özel sektör, ticaret odaları, sınırları belirleyen çerçeveler, çağrışım yapan yabancılar, kültürel ortaklıklar, akademik araştırma kuruluşları ve bakış açıları ile tüm katılımcı oyuncuların birlikte yarattıkları değeri ortaya koymak oldukça mühimdir.

Merkezi gücün rolü, öncelikle zanaatkârın ; sosyal şartlarını koruma, kültürel çeşitliliği koruma konusunda örnek olma, uygun altyapının tesis edilmesi ve yatırım düzenlemeleri gibi yasal uygulamaları ve yaratıcı endüstrinin gelişmesine imkân sağlayan gerekli düzenelemeleri ortaya koymaya dayanmaktadır.

Özel sektör, zanaatkârlar, tasarımcılar, kültürel girişimciler, Afrika'da çalışanlar ve Afrika ile tanımlananlar kilit oyunculardır; burada öncelikle kapasitelerinden ve tasarımcılık bakımından kendilerini geliştirme çabalarından ve mesleklerinde yer edinme eğiliminden bahsedilmektedir.

Sivil toplum açısından katılımcı demokrasinin eksenini oluşturan temsilciler, meslek erbablarının çıkarlarını korumak için fikir üretenler ve gelişme programlarını birebir takip edenlerin oluşturduğu profesyonel kuruluşlar ile amatör uygulamaları değerli hale getirmeye çalışan gruplar, kültürle ilgili çok sayıda gelişmeyi temin eden kültürle ilgili kuruluşların temel taşlarını oluştururlar.

Sivil toplumun katkısı ve onun görüşlerinden yana olanlar, OSC (Sosyolojik Değişim Gözlemcisi) kültür endüstrisinin gelişmesinde Afrikalılar ve ayrıca dünyanın geri kalanı arasında birebir iletişim kurma bakımından belirleyici bir öneme sahiptir.

OSC (Sosyolojik Değişim Gözlemcisi), bugün uluslararası alanlara girmek açısından da mühimdir ve uluslararası düzeyde çarpıcı bir güç etkisi yapmaktadır.

Uluslararası işbirliği, Afrika kültürünün tanıtımı anlamında, eşdeğer değiş tokuş çerçevesinde işbirliği ve katılım, ihracat ve kültürel değerlerin uluslararası alanda yayılması gibi konular önemli birer göstergedir.

Kültür çeşitliliği örneği; yerel, bölgesel ve küresel düzeyde tek düzeliliği engellemek için bir zorunluluktur.

Oyuncularla birlikte, diyalog kurma girişimleri ve işlerin yürütülmesi sayesinde etkili stratejiler yürütülmesi ve kabul gören politikalar uygulanması sağlanabilir; zira, bilinen gerçekler ile ortak hedeflerin üzerine oturtulan eksenin uygunluğu, katılımcı ve konuya dahil olan herkesin çıkarıdır.

Sonuç

Kültür sorunu, günümüzde Afrika'nın kalkınması ile ilgili olarak yapılan tartışmalarda konunun merkezinde yer almaktadır.

Kültürel miras, tüm topluma örnek olarak onu kürsüde temsil etmektedir. Kültür ile kalkınma arasındaki ilişki hakkında bir yakınlık olduğu; eğer hükümetler kültüre gereken önemi göstermezlerse, kalkınmanın ne tam ne de sürekli olamayacağı inacıyla ifade edilmektedir. Kültürün sorgulanması çoğu kez uygarlıkla, kimi zaman da uygarlık kriziyle yüzleşirken uygarlığa atıfta bulunmaktadır; her biri insanlık tarihinde kendini tekrar eden davranışlar göstererek en yüksek seviyeye ulaşmış ve gerileme göstermiş, yine herbiri üstünlüğünün değişmeyeceğine inanmıştır. Bugün insanlığın hangi tehlikelerle karşı karşıya kalabileceğini ve birkaç saniyede tüm insanlığı yok edebilecek güçteki küresel ısınma, çölleşme, tsunami, depremler gibi büyük örnekler doğanın gürelemesini ve öfkesini anlamamızı sağlamaktadır.

Bu durumda küreselleşmeye, **tüm** insanlık için herşeyi bilmeye, birlik kurmaya ve gezegenimizde tek vücut olmak açısından **tüm** insanlığa ihtiyaç kalmamaktadır.